

בית שם בניתי לך בחול

מטרות היחידה

■ חיבור ליישוב שלי.

■ היכרות עם סוגי התיישבות שונים.

שיחת הכנה

■ נלמד ונכיר את היישוב שלנו - נכין שאלות על היישוב.

■ מה היינו רוצים ללמוד על היישוב (או השכונה) שלנו? (למשל, מי הקים אותו? איך הוא נראה בעבר? אילו מבנים ציבוריים קיימים בו? ליד אילו יישובים הוא נמצא?)

■ ניצור קבוצות חקר לחקירת השאלות שעלו מהדף.

■ ניצור מפה או מודל של היישוב שלנו.

■ שיחה סביב מפה בעקבות טיול בשכונה.

■ נבקש מהורי הגן לשלוח תמונות הקשורות להקמת היישוב או הבית שלהם.

■ נזמין אדם מוותיקי היישוב שיספר לילדים על הקמת היישוב או על ההיסטוריה שלו.

כלי התחבורה שמלווה את היחידה: טרקטור.

אלה נוהגת בטרקטור בשדות הקיבוץ

התיישבו במקום שלושים צעירים.
 "לא היה כאן כלום", סיפר לילדים
 "ממש כלום, רק אדמה וציפורים.
 אבל לנו היו חלומות.
 אנחנו רצינו לבנות
 קיבוץ עם רפת ופרות,
 לחרוש בשדות ולזרוע כל מה שנחוצ
 כדי שיהיה מה לאכול בקיבוץ.
 ובעיקר רצינו שכל החברים
 (כי ככה קראו לאנשי הקיבוץ)
 נחיה ביחד בשלום ובנחת
 שהקיבוץ יהיה של כולנו ביחד.
 תראו את חדר האוכל – איזה גודל, איזה יופי.
 כשהיינו יותר צעירים כולנו ביחד היינו כאן
 אוכלים
 וחוגגים ומתווכחים...
 כן, פעם לקיבוץ היה אופי
 של משפחה גדולה שבה כולם שווים,
 וכאן - שימו לב - כאן יש בית ילדים.
 כי ילדי הקיבוץ גדלו ביחד
 למדו ביחד, וגם ישנו ביחד
 בבית הילדים ולא בבית ההורים.
 כן, כולם חיו ממש כמו אחים.
 אבל הי, אני רואה שהמסיבה כבר נגמרה
 וההורים שלכם מחכים שתבואו חזרה
 ותיסעו איתם – כל אחד לביתו.
 אבל אל תשכחו את הטרקטור ואותי
 את השדות, את הפרות,
 את חדר האוכל ובית הילדים
 ואת החלום שלנו – כשהיינו צעירים
 לחיות בקיבוץ יחד כמשפחה של חברים".

שלום ילדים.
 האם אתם זוכרים
 את ישראלה,
 אלה גלגלים?
 היום נפגוש אותה בחוץ,
 מטיילת לה בשבילי קיבוץ.
 לחבר טוב של אבא
 עוד מהצבא
 עשו בקיבוץ מסיבת הפתעה
 ואלה עם כל המשפחה
 הגיעו כדי להשתתף בשמחה.
 היו אורחים, פרחים וממתקים
 אבל אלה עם כמה ילדים
 השתעממו בין כל המבוגרים.
 לקחו פרוסת עוגה
 וכמה סוכריות
 ויצאו לטייל בשדות.
 השדה גדול ורחב ידיים
 ושם הרחק ממש מתחת לשמיים
 נוסע לו טרקטור ברעש וטרטור
 ונהג הטרקטור צועק משהו לא ברור.
 הנהג התקרב, כיבה את המנוע,
 ואמר, "הי ילדים, למה לכם לרוץ?
 בואו עלו על הטרקטור ותראו את הקיבוץ.
 נו, מה איתכם, אתם רוצים לנסוע?"
 "בטח!" שמחה אלה (אלה גלגלים...)
 ומיד טיפסה עם כל החברים.
 ויוסי – כך קראו לטרקטוריסט,
 טייל איתם בשבילי הקיבוץ
 וסיפר איך לפני שבעים שנה,
 ממש בזמן שקמה המדינה

שיחה

- האם ביקרתם פעם בקיבוץ?
- מה אתם זוכרים משם?
- בקיבוץ מגדלים חיות משק. מה התוצרת שאנו מקבלים מהן? איפה הן חיות?
- בקיבוץ של פעם הילדים ישנו יחד, ללא ההורים, ב'בית ילדים'. מה הייתם מרגישים אילו הייתם צריכים לישון עם כל החברים ובלי ההורים?
- בקיבוץ של פעם הילדים חלקו צעצועים, בגדים, בעצם את הכול. מה הייתם מרגישים אילו הבגדים והצעצועים שלכם היו שייכים לכולם?

כיף בקיבוץ / רבקה זיו

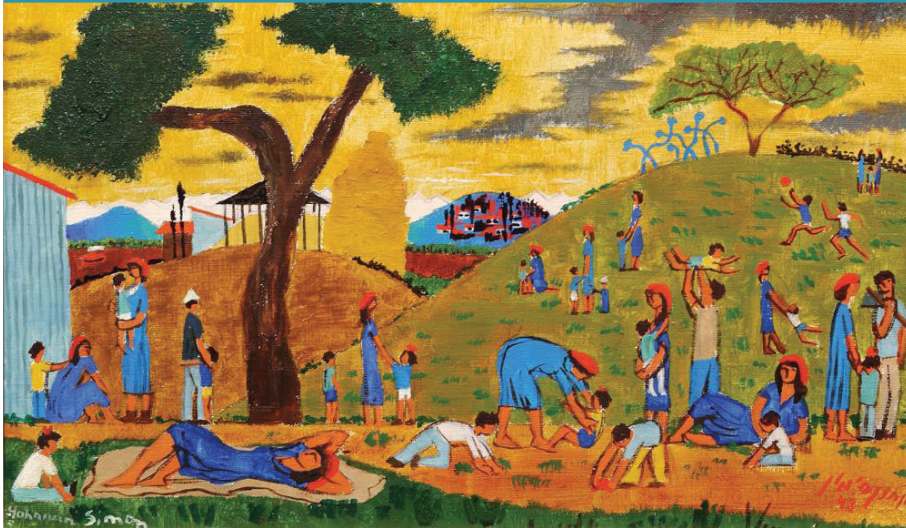
ילדים שבאים מבחוץ לא מבינים איך בקיבוץ אנחנו גרים בלי ההורים. לדעתי זה ממש "כיף" אפשר למשל לרוץ יחף גם כשהרצפה קרה ואף אחד לא חושב שזה נורא ואף אחד לא גוער ולא נוזף. אפשר לאכול את הפודינג לפני הגבינה ולהגיד שזאת מנה ראשונה, אבל כשהמטפלת כועסת וכשאני רב עם החברים, אני יכול לברוח לחדר ההורים.

שיחה

- מדוע חושב הילד ש'כיף' לגור בקיבוץ?
- איזה 'כיף' אתם הייתם עושים, אילו הייתם גרים בבית ילדים.

נתבונן בציור

■ מנוחה בקיבוץ
1948 | יוחנן
סימון

שיחה

- בקיבוץ של פעם הילדים פגשו את הוריהם אחר הצהרים ואח"כ חזרו לישון בבית הילדים מה רואים בתמונה? מה עושים הילדים עם ההורים? איך נראים ההורים והילדים בתמונה? שמחים? עייפים?
- ניזכר בשיר 'כיף לי בקיבוץ'. אילו גרתי תמיד בבית הילדים, בלי ההורים, איך הייתם מרגישים אם הייתם פוגשים את ההורים בשעות קבועות לבילוי יחדיו?

פרחים לילדי המדבר | עמוס בר

אשר עלו ראשוני קיבוץ רביבים להתיישבות הרחק בנגב המדברי, לא היו להם מים מתוקים במקום. הבאר המקומית הניבה מים מליחים, שלא התאימו לחקלאות ולא לגידול פרחים. בדואי ושמון אבו-תרבוש היה מביא על הגמל שלו מים מבאר המים המתוקים בביר עסלוג'. חברי הקיבוץ התגוררו במערה שהייתה בעבר בור מים, ובנו טירה גבוהה עם חומת אבנים סביבה.

חלפו השנים. אנשי רביבים עברו לגבעה קרובה והקימו עליה את היישוב החדש. הצריפים והבניינים הראשונים ניצבו על גבעה קירחת, בלי גינה, בלי עצים ובלי פרחים – עדיין לא היו להם מים מתוקים...

כאשר נולדו ילדי רביבים הראשונים, והם גדלו וגדלו, נעצבו ההורים והמטפלות: איך יגדלו הילדים בלי לראות פרחים פורחים? חשבו מה לעשות והחליטו: המטפלות בילדים ילבושו שמלות וסינרים מבד פרחוני, וכך יראו ילדי המדבר פרחים. החליטו ועשו.

סיפור המעשה התפרסם באחד העיתונים והגיע גם לאוזני ילדי גבעת ברנר – קיבוץ על יד רחובות הטובל בירוק ושלל פרחים בערוגות סביב הבתים. ישבו ילדי גבעת ברנר, חשבו וחשבו, ולבסוף החליטו: אנו נקטוף פרחים מגינותינו ונשלח אותם לילדי קיבוץ רביבים שבנגב. אך כיצד ישלחו את הפרחים? יש פיתרון!

בימים ההם הגיע אוטובוס אחד ויחיד בשבוע מתל אביב לקיבוץ רביבים שבנגב. נהג האוטובוס היה שמוליק, חבר רביבים שהיה לו שפם שבלט מחלונות האוטובוס. האוטובוס עבר בדרכו על יד קיבוץ גבעת ברנר בכל יום שישי בשעה קבועה – בשתיים בצוהריים. כבר בבוקר יום שישי היו ילדי גבעת ברנר מתגייסים ומכינים זרי פרחים רבים עטופים בסמרטוטים רטובים. בתום הלימודים היו

אוכלים בחטף את ארוחת הצוהריים ואצים-רצים לכביש, לתחנת האוטובוס. כאשר הגיע האוטובוס לגבעת ברנר, הסתערו עליו הילדים והעמיסו על הספסלים האחוריים עשרות זרי פרחים, שי מילדי גבעת ברנר לילדי קיבוץ רביבים. לפנות ערב היו ילדי קיבוץ רביבים אצים-רצים אל תחנת האוטובוס שבקיבוץ, וכשזה היה מגיע – מסתערים עליו וחוזרים לבתיהם עמוסים בזרי פרחים רעננים, פרחי גבעת ברנר.

חודשים ארוכים, ואף שנים אחדות, נמשך מבצע 'פרחים לרביבים' עד שהגיעו מי המוביל הארצי, המים המתוקים, וקיבוץ רביבים הפך טובל בירק, בעצים ובפרחים.

מתוך 'ארץ אגדה'

על המכה

- במפת ישראל נמצא את היישוב שלנו ואת היישוב ה'תאום'.
- נצייר את הדרך מהיישוב שלנו אל היישוב התאום.
- נבחר מדבקה שמייצגת את הבתים ביישוב שלנו ונדביק אותה במקום המתאים.
- נבחר מדבקה המייצגת את היישוב התאום ונדביק אותה במקום המתאים.
- נבחר מדבקות המייצגות את קיבוץ גבעת ברנר וקיבוץ רביבים ונדביק אותן במקום המתאים.
- נסמן בעזרת מדבקות האוטובוסים את הדרך בין קיבוץ גבעת ברנר לרביבים.
- נמצא את תל אביב ונדביק שם מבנה מתאים.

שיחה

- אלו עצים ופרחים אתם רואים בדרך לגן או לבית הספר?

פעילות

- נציע לילדים לצייר את קיבוץ רביבים ואת קיבוץ גבעת ברנר, או לחלופין, להדביק על דף אחד חול ובתים ועל דף אחר פרחים, עצים ובתים.
- כעת נשאל איזו יצירה נראית עליזה יותר.
- נקשט את הטרקטור שלנו, נצייר או נדביק עליו פרחים.

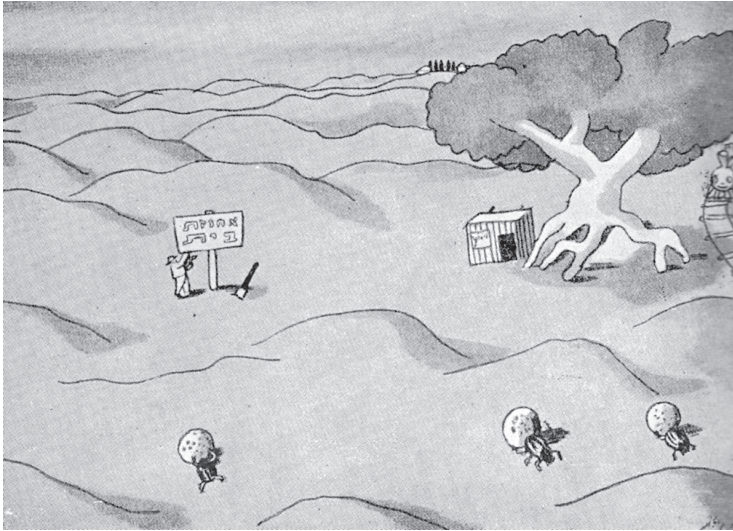
גן תאום

פעילות

- ניצור קשר עם גן או כיתה ברשת מיתרים ביישוב אחר במטרה להכיר לילדים יישוב שונה משלהם.
- נשלח לילדי היישוב ה'תאום' תמונות של ילדי הגן או הכיתה שלנו ושל מקומות מיוחדים ביישוב, למשל, של גן השעשועים.
- נחבר להם שיר או נכין להם שיר מוכר.
- ניזום שיחת וידאו עם ילדי היישוב התאום ונשיר להם את השיר שהכנו.

תל אביב

- באמצעות התבוננות בציור ובתצלומים נמחיש את המעבר מצריף בודד לעיר גדולה. נתבונן בציורו של נחום גוטמן ובתצלומים של תל אביב אז והיום:

- המקום שעליו נבנתה השכונה אחוזת בית, היא תל אביב. נחום גוטמן, שביל קליפות התפוזים.

- גמלים בשפך הירקון, ומסביב רק חול וחול. תל אביב, 1932 (אוסף אריק ואידית מאטסון)

- תל אביב היום.

"אנשים שהיו עוברים את רחוב הרצל בלילה, היו שוקעים במחשבות של עשיית חשבון נפש. הרחוב לא היה קצר מדי כדי שלא יספיק להתרכז; והוא לא היה ארוך מדי, כדי להטיל שעמום. איך להגיד? – תל אביב הייתה בדיוק בגודל הדרוש כדי להנביט בלבבות מחשבות ועשיית סיכומים. נדמה לי שזהו סודם של רחובות תל אביב עוד (אולי: עד?) היום. כשפוסעים בהם (ולא כולם יפים ולא כולם מעניינים) בלילה, מתפרשים לפני כל אדם יריעות מחשבה שלו. מין יומן אישי שנמצא ברשות הרבים. עכשיו כבר תבינו איך אפשר לאהוב את תל אביב למרות שהיא גם – לא יפה?"

מתוך 'שביל קליפות התפוזים' מאת נחום גוטמן

שיחה

- נספר שנחום גוטמן היה ילד קטן כשתל אביב הוקמה, והוא מצייר אותה מנקודת מבט של ילד קטן.
- מדוע החיפושיות בציור נראות כל כך גדולות?
- בציור ובתצלום של שפך הירקון העיר עדיין לא נבנתה. מה חשוב שיהיה בעיר חדשה?

תל אביב / רפאל ספורטה

■ ננסה לדמיין את היישוב שלנו בראשיתו. מה היה בו? מה לא היה?

שיחה

■ ציור בעקבות תמונה – נדמיין את היישוב שלנו לפני הקמתו ונצייר אותו.

■ ציור בעקבות אומן - נבחר את אחד מציוריו של נחום גוטמן וננסה להוסיף את מה שלא רואים בציור (ילדים, בתים נוספים וכולי).

לפעילות:

■ נשחזר את חלוקת המגרשים של תל אביב בעזרת צדפים.

פעילות

כשסבא היה עוד קטן,
לפני ולפני הרבה זמן,
ואבא? בכלל לא נולד –

לא היה פה אף בית אחד!
לא מכלת, לא שוק, לא ספסל בשדרה.
גן חיות? - לא. נמל? - לא. גם לא משטרה.
מסביב, מסביב, מס ---ביב –
לא היתה תל אביב.

העשרה

■ ביחידה בחרנו להתמקד רק בשתי צורות התיישבות – הקיבוץ והעיר. אפשר כמובן להרחיב את היריעה ולדבר על עיירות פיתוח, מושבים ויישובים קהילתיים.

וחבריהם נחשבו האליטה של היישוב ושל המדינה בראשיתה. בשלהי המאה העשרים עברו הקיבוצים משבר שהביא לשינוי מהותי באופי של רבים מהם. רבים מהם הופרטו, ולחברים ניתן שכר כמקובל בשוק העבודה (אם כי חלק מכלכלת הקיבוץ נותרה משותפת).

נחום גוטמן עלה עם הוריו לארץ בשנת 1905 בהיותו בן שבע. אביו היה סופר נודע. בתחילה התיישבו בשכונת נווה צדק, השכונה העברית של יפו, מקום מושבם של משכילי העיר, מוריה וסופריה. ילדותו של נחום עברה עליו בשכונה זו, ומראותיה נחרטו בזיכרונו. לימים צייר אותם והרבה לספר עליהם. כשמלאו לו 12 שנים עברה משפחתו לשכונה החדשה שקמה ליד יפו - אחוזת בית, היא תל אביב. אחוזת בית הייתה יותר משכונת מגורים, היא הייתה האוטופיה של הציונות, מעין דוגמה ליישות העברית-

קיבוץ הוא צורת התיישבות שיתופית ייחודית להתיישבות הציונית בארץ המבוססת על שני ערכים סוציאליסטיים: שוויון ושיתוף (כלכלי ורעיוני). הקיבוץ הוא בדרך כלל יישוב קטן המונה כמה מאות תושבים, ופרנסתו מחקלאות ומתעשייה.

ילדי הקיבוץ היו לנים בלילות יחדיו במבנים ייעודיים שנקראו בתי ילדים, במנותק מהוריהם. בתי הילדים היוו מעין קבע לילדים, שם גם אכלו, התרחצו ולמדו בשנות בית הספר היסודי. ברוב הקיבוצים המשיכו ללון במשותף עד ההתגייסות לצבא.

חדר האוכל בקיבוץ הוא חדר אוכל מרכזי ושיתופי ובו ניהלה החברה הקיבוצית את חייה החברתיים והתרבותיים. במרבית בתי החברים לא היה מטבח, והאוכל הוגש והוכן בחדר האוכל המשותף. חברי הקיבוץ עבדו בו בתורנות. הקיבוצים שימשו כלי מרכזי למימוש הציונות,

כוונתם של מייסדי העיר הייתה לבנות שכונה ירוקה ומטופחת, רחוקה ונפרדת מיפו הצפופה והמלוכלכת, 'עיר גנים' ובה בתים המוקפים גינות ירק וערוגות פרחים, רחובות סלולים ועצים נטועים בשוליהם. וכך נראתה אחוזת בית בראשיתה: בבתי המייסדים היו גינות מוקפות בגדר עץ, וגנן פיקח על נטיעות בשטחים ציבוריים וברחובות השכונה. זו הייתה השכונה הראשונה בארץ שזכתה לאספקת מים מרכזית לבתים מיד עם הקמתה.

שיקול מרכזי בהקמת השכונה החדשה מחוץ ליפו היה רצון המייסדים ליצור חיי קהילה עבריים עצמאיים, להקים מוסדות חינוך ותרבות ולטפח את השפה העברית. הסמל הבולט ביותר להצלחתם היה בית הספר גימנסיה הרצלייה, ובין כתליו לא רק למדו אלא גם האזינו לקונצרטים ונהנו ממופעי תרבות. ■

היהודית שתקום בארץ. בשביל הילד נחום הייתה השכונה החדשה על בתי האבן הלבנים הצצים בין הגבעות, על רחובותיה הנקיים ועל שתיליה הצצים בשדרות, מעין חלום של ילדות; הוא היה עוקב אחר תושביה, אחר מראותיה ואחר אירועיה וחורט אותם בזיכרונו. לימים סיפר את סיפורם וצייר אותם. ■

תל אביב נקראה בראשית ימיה 'אחוזת בית'. היא נוסדה בערב פסח תרס"ט (1909) בהגלה של שישים החלקות הראשונות של העיר בין המשפחות המייסדות. לפי המיתוס, נעשתה ההגלה באמצעות רישום שמות המשפחות ומספרי החלקות על שישים צדפים לבנים ושישים צדפים אפורים שאסף אריה עקיבא וייס, ראש ועד תל אביב, על שפת הים (כי עיר השוכנת לחוף ים – מן הראוי שצדפים ישמשו בטקס לידתה).

שירים נוספים:

■ ארץ ישראל

■ סימנה מדימונה

■ גן השקמים

■ טיטינה

